3. Вежбицкая А. Речевые акты / А. Вежбицкая // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып.16. – С. 251 – 275.

4. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк; сост. В. В. Петрова; под ред. В. И. Герасимова; вступ. ст. Ю. Н. Караулова и. В. В. Петровой; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.

5. Димитрова С. Актуализация предложения и ее зависимость от представления говорящего о степени осведомленности адресата (на материале русского языка) / С. Димитрова // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 15. – С. 535 – 546.

6. Комина Н. А. Систематика коммуникативно-прагматических типов высказывания // Прагматические аспекты функционирования языка / Н. А. Комина. – Барнаул : Алтайский гос. ун-т, 1983. – С. 93 – 101.

7. Серль Дж. Класификация иллокутивных актов / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике.– М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 170 – 194.

8. Стивенсон Ч. Некоторые прагматические аспекты значения // Новое в зарубежной лингвистике / Ч. Стивенсон.– М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 129 – 154.

УДК 81’25 (=134.2 : = 161.2)

ВІДТВОРЕННЯ ІСПАНСЬКИХ РЕЧЕНЬ КАУЗАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Гомон Н.В., аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджуються перекладацькі трансформації, що можуть застосовуватися при відтворенні українською мовою іспанських речень каузативної семантики, структурованих за допомогою персоніфікації. Виокремлено три основні групи перетворень, що використовуються в перекладі для подолання асиметрії у вираженні каузативних відношень.

Ключові слова: каузативна семантика, переклад, перекладацькі трансформації, персоніфікація

Гомон Н.В. ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ИСПАНСКИХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ КАУЗАТИВНОЙ СЕМАНТИКИ В УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

В статье исследуются переводческие трасформации, которые могут употребляться при воспроизведении на украинский язык испанских предложений каузативной семантики, структурированных при помощи персонификации. Выделяются три основных группы превращений, используемых в переводе с целью преодоления асимметрии в выражении каузативных отношений.

Ключевые слова: каузативная семантика, перевод, переводческие трансформации, персонификация

Gomon N.V. A REPRODUCTION OF SPANISH SENTENCES WITH CAUSATIVE SEMANTICS IN UKRAINIAN TRANSLATIONS / Kiev National Taras Shevchenko University, Ukraine

The article deals with the translation techniques which can be used when reproducing the Spanish sentences of causative semantics with the personification into Ukrainian language. Three main groups of transformations used in the translation for asymmetry overcoming in the causative relations are revealed.

Key words: causative semantics, translation, translation techniques, personification

На особливості реалізації каузативних відношень як на причину використання персоніфікації як засобу структурування речення у вихідній мові та застосування перекладацьких трансформацій при її відтворенні вже вказувалося в дослідженнях різних часткових теорій перекладу, зокрема, іспансько-української [1], іспансько-російської [2; 3, 198-200], французько-української [4, 69-70], французько-російської [5, 20-22], англо-української [6, 89-91], англо-російської [7, 128-129] та ін. Незважаючи на це, все ще залишається невирішеним ряд питань щодо можливостей вітворення речень каузативної семантики у перекладі українською мовою. Мета нашого дослідження - виявити та систематизувати трансформації у перекладах українською мовою іспанських речень каузативної семантики, структурованих за допомогою персоніфікації, та описати наслідки таких перетворень. Матеріалом для розвідки послугували речення (близько 600), відібрані з оригінальних художніх текстів іспанської та латиноамериканської літератури та, відповідно, їх переклади українською мовою.

За теорією Л. Теньєра, дієслово є ядром речення, навколо якого зосереджена певна кількість актантів. Такий дієслівний вузол і представляє, за його словами, "маленьку драму" [8, 117], розгортання якої відбувається відмінно в різних мовах. Розглядаючи проблеми метатаксису, Л. Теньєр виділяє окремо питання, пов'язані з каузативною діатезою, якщо вона з'являється в мові оригіналу та в мові перекладу [8, 308]. На думку французького науковця, метатаксис, що спостерігається при вживанні каузативної діатези, зумовлений, у першу чергу, відмінністю в кількості актантів. Адже каузатив, за визначенням, призводить до появи додаткового актанта, і актантна структура у двох мовах виявляється різною; у результаті при перекладі виникають значні трансформації, оскільки додатковий актант в одній мові може бути відворений в іншій лише за допомогою сирконстанта [8, 309]. Л. Теньєр на прикладі французької (аналітичної) мови та російської, німецької, латинської (синтетичних) мов показує різницю між вираженням каузативних відношень, яка призводить до необхідності вдаватися до певних трансформацій у перекладі. Так, наприклад, типовим для французької мови є перетворення двоактантого дієслова в каузативі на триактантне; поява нового актанта призводить до того, що перший актант виконує роль третього, а новий актант стає першим актантом каузативного дієслова. Навпаки, у російській чи німецькій мовах перевага надається не вживанню акузатива, а представленню ініціатора дії у вигляді сирконстанта причини, у результаті чого всі актанти залишаються на своїх місцях [8, 309]. Наприклад, при перекладі з російської мови на французьку речення ***Из-за шума*** *ничего не слышно* – ***Le bruit*** *empêche de* ***rien*** *entendre* (досл. *Шум мешает что-либо слышать*), сирконстант *из-за шума* стає у французькому перекладі першим актантом *le bruit*, а російський перший актант *ничего* стає другим актантом *rien* [8, 311]. Подібне явище дуже розповсюджене і не обмежується лише названими мовами, а поширюється на всі мови тих самих типів, тобто такі трансформації можуть відбуватися при взаємодії в процесі перекладу іспанської та української мов.

Дослідження показало, що в іспанській мові речення каузативної семантики переважно структуруються за допомогою персоніфікації. Саме особливості реалізації каузативних відношень стають причиною появи неживого іменника в позиції підмета при дієслові з антропоморфним (чи зооморфним) значенням, тобто відбувається уособлення, зумовлене структурними особивостями іспанської мови. Натомість в українській мові набір схем для реалізації таких відношень значно ширший за рахунок вільного порядку слів та широкорозвиненої системи флексій, що дає можливість при перекладі варіювати синтаксичні схеми речення, якщо їх буквальне відтворення не відповідає нормам цільової мови.

Найпростішим, проте водночас і найменш частотним, виявився дослівний переклад речень із персоніфікацією, коли персоніфікований іменник-підмет та дієслово з антропоморфними ознаками, з яким він сполучається, відтворюються в перекладі найбільш близькими лексичними відповідниками, зберігаючи при цьому синтаксичну структуру речення. Наприклад:

1. ***Las tareas*** *y acaso* ***la indolencia*** *lo* ***retenían*** *en la ciudad* [9] – ***Справи****, а може, й* ***ледачість утримували*** *його в місті* [10, 263];

2. *Pero un imprevisto* ***acontecimiento libró*** *a Solano de la acometida de la Vaca Brava* [11] – *Але несподівана подія* ***врятувала*** *юнака від зазіхань Ласої Корови* [12, 385].

Збереження персоніфікації в цих перекладах не суперечить різко нормам української мови. Уособлювані іменники, сполучаючись із відповідними дієсловами, не порушують у перекладі експресивності та стилістичної адекватності оригіналу. Маючи значення 'причина', 'інструмент', вони оформлюються в ролі підмета як в оргіналі, так і в перекладі, що, попри структурні розбіжності між мовами, все-таки свідчить про існування спільних семантико-синтаксичних схем для вираження каузативних відношень.

Асиметрія у вираженні причинно-наслідкових зв'язків зумовлює використання трансформацій, які залежно від виду, можна об'єднати в такі групи:

І. Речення, до яких застосовувалися *лексичні трансформації* і в яких персоніфікація зберігається. Найчастіше такі перетворення відбуваються у дієслові-присудку, яке зазнає заміни відповідно до норм лексичної чи лексико-семантичної сполучуваності з іменником-підметом або з додатком у цільовій мові. Можливими є також ситуативні заміни дієслова, відповідно до контексту чи авторського уподобання. Наприклад:

3. *Tal vez su involuntario* ***relajamiento*** *le* ***impidió*** *prevenir el accidente* [13, 84] – *Певне, мимовільна* ***розслабленість*** *і* ***не дала*** *йому уникнути катастрофи* [14, 38];

4. (…) *su misterioso* ***sentido de orientación*** *le* ***permitía*** *eludir los sitios profundos y peligrosos* [15, 93] – (…) *загадкове* ***почуття орієнтації допомагало*** *йому обходити глибокі й небезпечні місця* [16, 64].

В оригіналі персоніфіковані іменники виступають як каузатор певної дії і сполучаються з дієслівними конструкціями *impedir* + inf. та *permitir* + inf., що широко вживані в іспанській мові. Ці дієслова та дієслівні конструкції з ними, разом із деякими іншими, виявилися найбільш частотними у вихідних текстах при неживих іменниках-підметах. У перекладі таких речень персоніфікація може зберігатися, але відбувається лексична заміна дієслів-присудків відповідно до норм лексико-семантичної сполучуваності

української мови. У наведених реченнях дієслова *impedir* та *permitir* відтворюються як *не давати*, *допомагати*, завдяки чому в перекладі зберігається нейтральність у вираженні персоніфікації; синтаксична структура та загальна семантика речення також зберігаються.

Неврахування перекладачем можливості застосування таких лексичних перетворень до речень каузативної семантики інколи призводить до появи в перекладах структур маловживаних з точки зору цільової мови. Порівняємо два переклади одного й того ж речення з оповідання Х. Л. Борхеса:

5. ***La urgencia de la sed*** *me* ***hizo*** *temerario* [17] – 1) ***Нестерпність спраги зробила*** *мене зухвалим* [18, 30]; 2) ***Нестерпна*** *пекуча* ***спрага додала*** *мені сміливості* [19, 273].

В обох перекладах персоніфікація зберігається, проте по-різному. Перший переклад у виконнані Ю. Покальчука практично дослівно відтворює структуру і лексемний склад речення оригіналу: персоніфікований іменник та дієслово-присудок не замінюються. Натомість у перекладі В. Шовкуна іменник-підмет першотвору *urgencia* трансформується в прикметник *нестерпна*, що виконує функцію означення до іменника *спрага*, який стає уособленим, тобто відбувається транспозиція. Відповідно змінюється і саме дієслово-присудок *hacer – додати*, що зумовлюється, насамперед, попередньою трансформацією. Такі перетворення не вплинули на семантику речення в цілому, щоправда, вона стає більш затушованою, ніж в оригіналі та в першому перекладі. Отже, для відворення каузативної семантики та збереження персоніфікації можливими є різні варіанти перекладу. Керуватися при виборі, на нашу думку, потрібно, насамперед, стилістичними нормами української мови.

Таким чином, найчастотніше лексичних перетворень зазнають дієслова-антропоморфізатори. Рідше таких замін можуть зазнавати самі персоніфіковані іменники, проте, як правило, при цьому також відбувається синхронна заміна дієслова-присудка відповідно до норм сполучуваності з новим іменником-підметом. При таких перетвореннях персоніфікація часто може зберігатися, що свідчить про існування схожих норм в іспанській та українській мовах.

II. До другої групи належать речення каузативної семантики, що в перекладі зазнають *синтаксичних трансформацій*, при яких, як правило, персоніфікація знімається (деперсоніфікація), наприклад:

6. *Una* ***flecha*** *cretense me* ***laceró*** [17] – 1) *Бронзова* ***стріла поранила*** *мене* [18, 29]; 2) ***Мене поранило стрілою****, яку пустив із лука один критянин* [19, 273].

У першому перекладі Ю. Покальчука лексемний і синтаксичний склад речення збережено. У перекладі В. Шовкуна відбувається деперсоніфікація іменника за рахунок синтаксичної конверсії, у результаті якої персоніфікований іменник-підмет оригіналу *flecha* в перекладі синтаксично оформлюється непрямим додатком *стрілою*, а дієслово прономіналізується: *поранило*, при цьому лексемний склад речення зберженo. Крім того, другий переклад можна вважати ближчим до оригіналу, оскільки в ньому експліковано значення лексеми *cretense*. Таким чином, персоніфікація у функції каузатора дії чи стану, може зберігатися в українському перекладі, проте у той же самий час такі речення можуть трансформуватися відповідно до семантико-синтаксичних схем, більш прийнятних та частотних з точки зору цільової мови.

III. Проте, синтаксичні трансформації в чистому вигляді зустрічалися не так часто. Як правило, вони доповнювалися лексичними перетвореннями, зумовленими різницею в нормах лексико-семантичної сполучуваності, а також іншими граматичними трансформаціями. При цьому персоніфікація знімалася, каузативна семантика речення в українських перекладах відтворювалася іншими граматичними засобами.

Найпоширенішою виявилася синтаксична конверсія речення, внаслідок якої реальна причина дії, яка в мові першоджерела виступає у функції персоніфікованого іменника-підмета, у перекладі українською мовою отримує синтаксичне оформлення у вигляді обставини причини, тобто у функції, що збігається з семантикою іменника. При цьому в реченні відбуваються й інші зміни, наприклад:

7. ***Los trastornos respiratorios*** *la* ***obligaban*** *a preguntar afirmando* [20] – ***Від тяжкої задишки вона*** *й питаючи* ***говорила*** *так, ніби стверджувала* [21, 6];

8. (…) *había dejado de reír desde hacía mucho tiempo, porque* ***el escorbuto*** *le* ***había arrancado*** *los dientes* [15, 15] – (…) *і вже віддавна перестав сміятися, бо* ***від цинги*** *в нього* ***повипадали*** *всі зуби* [16, 32].

У перекладах персоніфіковані іменники-підмети іспанських речень трансформуються в обставину причини, підметом у реченні 7 стає реальний суб'єкт дії *вона* (дружина), у реченні 8 – відповідник прямого додатку *dientes – зуби*. Разом із тим заміни відбуваються при відтворенні дієслова-персоніфікатора. У першому реченні присудком ситуативно стає дієслово *говорити*, подібна заміна є адекватною контексту. У другому – дієслово-присудок оригіналу *arrancar* ('виривати', напр., зуб) замінюється в українському реченні своїм конверсивом *випадати*, таким чином, заміна не відбувається довільно, а логічно пов'язана зі значенням дієслова в першоджерелі. Отже, завдяки лексико-граматичним

перетворенням персоніфікація знімається, проте семантика речення зберігається за рахунок застосування аналогічних структур для вираження каузативних відношень, притаманних українській мові.

Лексико-граматичні трансформації іншого плану, при яких каузативна семантика зберігається, відбуваються в таких реченнях:

9. (…) *cuando* ***un ladrido*** *claro y agudo, pero distante aún,* ***detuvo*** *a la columna jadeante* [22] – (…) *невдовзі* ***почувся*** *дзвінкий* ***собачий гавкіт****, і задихані* ***змії зупинилися*** [23, 93];

10. *Pero ahora* ***el arco*** *del virtuoso* ***da entrada*** *a una nueva sinfonía – en tiempo lento y apoyado, esta vez* (…) [24] – ***Піднімається смичок*** *віртуоза-скрипаля, і* ***починається другий акт****, звучить повільна й спокійна музика* [25, 77].

У перекладах причинно-наслідкові зв'язки виражені менш рельєфно, що зумовлено неможливістю буквально відтворити структуру речення оригіналу. Для збереження каузативної семантики перекладачі вдаються до цілої низки трансформацій. Перш за все слід відмітити зміну синтаксичного оформлення речень. Якщо в оригіналі маємо прості структури, то в перекладі вони перетворюються на складносурядні речення, з'єднані сполучником *і*, всередині яких відбуваються інші трансформації. У прикладі 9 у першій частині складного речення іменник-підмет залишається незмінним і сполучається із дієсловом *почувся*, додаткове введення якого зумовлюється контекстом. У другій частині додаток оригіналу *columna* перетворюється на підмет із конкретизацією значення *змії*. А дієслово іспанського речення стає присудком, вираженим зворотним дієсловом *зупинитися*. У перекладі речення 10 у першій частині складносурядного речення підметом залишається аналог персоніфікованого іменника оригіналу, який сполучається із доданим зворотним дієсловом-присудком, а в другій частині відбувається заміна іменника *sinfonía*, що виступає в оригіналі у функції додатка, на іменник *акт*, який у перекладі стає підметом. Присудком у цій частині є зворотне дієслово *починається*, у яке трансформується аналітична конструкція першотвору *dar entrada*. У перекладі прості речення, що входять до складу складносурядного речення, виражають наступність, послідовність, обумовленість дії, і, таким чином, зберігається каузативне значення, виражене в оригіналі за допомогою персоніфікації.

Певну закономірність відтворення персоніфікації, яка дозволяє зберегти каузативну семантику, ілюструє таке речення:

11. ***El estado de debilidad*** *real en que se hallaba* ***le impedía*** *permanecer mucho tiempo sentado* (…) [26] – *Одначе* ***він був такий кволий, що не міг*** *навіть довго сидіти* (…) [27, 134].

Речення оригіналу в перекладі синтаксично трасформується в складнопідрядне речення з підрядним наслідку. Причина стану, виражена в оригіналі за допомогою персоніфікованого іменника, залишається у головному реченні, а наслідок переміщується в підрядне. Дієслово трансформується у відповідності з нормами сполучуваності із займенником-підметом *він*.

Отже, можливою є синтаксична трансформація, при якій відбувається граматична заміна простого речення складносурядним, частини якого виражають наступність дії, або складнопідрядним, з підрядним наслідку. При цьому логічно відбуваються супутні лексико-граматичні трансформації, які в кожному конкретному випадку зумовлюються як лексико-семантичною сполучуваністю, так і контекстом або суб'єктивним чинником.

Іншого роду трансформації, завдяки яким зберігається каузативна семантика, застосовані в перекладі такого речення:

12. *He confrontado centenares de manuscritos, he corregido los* ***errores*** *que* ***la negligencia de los copistas ha introducido****, he conjeturado el plan de ese caos* (…) [28] – *Я переглянув сотні рукописів, виправив* ***помилки****, яких* ***наробили недбалі переписувачі****, я розгадав план, захований під цим хаосом* (…) [29, 127].

В оригіналі персоніфікується іменник на позначення властивості людини *negligencia*, який поєднується із дієсловом *introducir*. У перекладі це уособлення не відтворюється завдяки заміні неагентивного підмета на агентивний: *переписувачі*, а сам персоніфікований іменник замінюється в перекладі прикметником у функції означення до підмета *недбалі*. Крім того, відбувається заміна дієслова-персоніфікатора, що зумовлено більшою мірою його кращою сполучуваністю у цільовій мові з прямим додатком *помилки*, який знаходиться у головному реченні. Отже, у перекладі імпліковано простежується реалізація відношень "причина – наслідок", що може бути зумовлено неможливістю незмінного відтворення структури з персоніфікацією.

Те, які труднощі можуть виникнути при перекладі речень каузативної семантики, що структуруються за допомогою персоніфікації, і як можуть різнитися варіанти їх подолання, краще всього можна прослідкувати на реченнях, відібраних із творів, які перекладалися різними перекладачами. Найбільшу кількість українських перекладів, із тих, що склали основу нашого дослідження, має оповідання Х. Л. Борхеса "Дім Астеріона", за інтерпретацію якого бралися три відомі перекладачі іспаномовної

літератури: С. Борщевський, М. Жердинівська та В. Шовкун. Проаналізуємо їхні переклади одного з речень оригіналу:

13. *Ya se había puesto el sol, pero el desvalido* ***llanto*** *de un niño y las toscas* ***plegarias*** *de la grey* ***dijeron*** *que me habían reconocido* [30] – 1) *Сонце вже зайшло, і раптом я почув безпомічне* ***квиління*** *дитини та несамовите* ***благання*** *юрби.* ***Я зрозумів****, що мене впізнали* [31, 90]; 2) *Сонце тоді вже зайшло, але кволий* ***плач*** *дитини, грубі* ***вигуки*** *глуму* ***засвідчили*** *мені – мене впізнали* [32]; 3) *Сонце тоді вже сховалося за обрій, але невтішний* ***плач*** *якоїсь дитини та благальні* ***зойки*** *юрби* ***дали*** *мені* ***зрозуміти****, що мене впізнали* [33, 310].

Персоніфіковані іменники *llanto*, *plegarias* поєднуються із дієсловом-присудком *decir*, який є частотновживаним при неагентивному підметі. Свідченням того, що речення такої структури являють собою труднощі для перекладу українською мовою, є варіантність та відмінність їх відтворення кожним перекладачем. У всіх перекладах речення каузативна семантика збережена, проте різними засобами. Адже якщо в перекладі М. Жердинівської вона лексично не експлікується, то у перекладах С. Борщевського та В. Шовкуна структура іспанського речення зберігається разом із персоніфікацією. Найбільш трансформованим є перший переклад М. Жердинівської: тут з'являються замість одного два окремі прості речення, у першому з яких вказується причина стану, у другому міститься її наслідок. Персоніфіковані іменники-підмети стають прямими додатками першої частини, у другій суб'єктом дії виступає людина, а дієслово з антропорфними ознаками *decir* перекладається, як *зрозуміти*, на що впливають попередні трансформації. У другому та третьому перекладах персоніфіковані іменники зберігаються з деякими лексичними замінами: *плач* та *вигуки* і *зойки*. При цьому присудок *decir* змінюється на дієслова, ближчі за сполучуваністю з іменником до лексико-семантичних норм цільової мови: *засвідчувати* та *дати зрозуміти*. Проте, на нашу думку, така близькість до оригіналу є скоріше наслідком міжмовної інтерференції, ніж намаганнями передати семантику речення, яку, як видно з перекладу М. Жердинівської, можна відтворити, відійшовши далі від мовних структур першотвору. У цьому випадку перший переклад є найбільш адекватним за формою та змістом.

Таким чином, цей приклад та попередні виявляють певні закономірності відтворення речень каузативної семантики, структурованих в іспанській мові за допомогою персоніфікації. В українській мові існують варіанти імпліцитного вираження причинно-наслідкових відношень, які цілком можуть вважатися відповідниками іспанських речень із персоніфікацією. Перекладачу варто враховувати подібну асиметрію для адекватного відтворення оригіналу і запобігання механічного копіювання іншомовних структур. Таким чином, правильне рішення виявляється досить простим, якщо вірно інтерпретувати семантику речення та володіти основними прийомами подолання розбіжностей між двома мовами у наборі семантико-синтаксичних схем для вираження одних і тих самих семантичних відношень.

Отже, значна асиметрія, що спостерігається у сфері вираження каузативних відношень у двох мовах, може бути причиною застосування різних лексико-граматичних перетворень, за допомогою яких зберігається семантика речень у перекладі. Проте аналіз показав, що існують випадки, коли каузативна семантика речення, що структурується в іспанській мові за допомогою персоніфікації, у перекладі не відтворюється належним чином із різних причин. Наприклад, реалізація причинно-наслідкових зв'язків спостерігається в такому іспанському реченні з персоніфікацією:

14. ***La convalecencia*** *le* ***permitió*** *reflexionar* [15, 168] – ***Під час хвороби випала нагода*** *добре над усім поміркувати* [16, 4].

У першоджерелі каузативна семантика речення виражена достатньо яскраво. Натомість у перекладі персоніфікація знімається, підмет оригіналу перетворюється на обставину часу, а дієслово-присудок *permitir* ситуативно замінюється на зворот *випала нагода*. Не дивлячись на неточне відтворення іменника *convalecencia*, в цілому такий переклад не вплинув суттєво на адекватність усього фрагменту твору Г. Гарсія Маркеса, оскільки каузативне значення, виражене в оригіналі експліцитно, в перекладі відтворено імпліцитно, адже це значення стає зрозумілим із контексту. Проте уникнення персоніфікації видається доречним, оскільки калькування структури оригіналу призвело б у перекладі до використання неприродної синтаксичної структури.

Схожа ситуація спостерігається в такому перекладі:

15. ***La muerte de su hijo no*** *le* ***arrancó*** *una lágrima* [20] – ***Коли загинув син, вона не зронила*** *жодної сльозинки* [21, 40].

Яскрава каузативна семантика оригіналу в перекладі не відтворюється. Речення у перекладі з простого трансформується у складнопідрядне з підрядним часу: *коли загинув син.* Відбувається транспозиція *muerte – загинути*, підметом підрядного речення стає іменник *син*, який в оригіналі виконує роль означення до персоніфікованого іменника-підмета. У головному реченні підметом виступає реальний суб'єкт дії, а дієслово оригіналу перетворюється на конверсив *зронити*. Головне та підрядне речення не виражають наступності дії, а скоріше – її одночасність. Таким чином, каузативна семантика змінюється.

На нашу думку, у принципі, можна було б застосувати трансформації, схожі до розглянутих вище: *Навіть* ***через смерть сина*** *вона не зронила жодної сльозинки.* За нашими спостереженнями, оцінювати доцільність застосування подібних трансформацій потрібно на рівні всього тексту.

Персоніфіковані іменники-каузатори дії не передані зовсім у перекладі такого речення:

16. *Cuando el niño fue a la escuela, hacía mucho tiempo que* ***el sol*** *y* ***la lluvia habían desbaratado*** *el gallinero* [34] – (…) *минуло кілька років, і хлопчик пішов до школи. Новий будинок устиг постаріти,* ***курник розпався*** *зовсім* [35, 124].

Персоніфіковані іменники *el sol* та *la lluvia* в перекладі опущені; синтаксична конверсія полягає в тому, що відповідник додатка оригіналу стає підметом у перекладі: *курник*, який сполучається із дієсловом *розпадатися*, таким чином, каузативна семантика не відтворюється. Можна спробувати відтворити причинно-наслідкові зв'язки за допомогою перекладу персоніфікованих іменників словосполученням накшталт *через погодні негаразди*, яке в реченні буде вживатися у функції обставини причини.

Також не передається цілий фрагмент речення, який структурується за допомогою персоніфікації, у такому прикладі:

17. *Tantas cosas curiosas oyó, que cuando, al cabo de media hora, quiso retirarse,* ***el exceso de sabiduría adquirida le hizo hacer*** *un falso movimiento, y la tercera parte de su cuerpo cayó, golpeando la pared de tablas* [22] – *І вона справді почула стільки цікавого, що, коли через півгодини покидала свій сховок, то якось необережно* ***повернулась*** *і, впавши додолу, вдарилася об дощану стіну* [23, 76].

Таке вилучення, на нашу думку, викликане неможливістю дослівного відтворення цього фрагменту українською мовою і, можливо, небажанням шукати інші варіанти. Проте ця частина речення видається важливою, оскільки несе певну долю гумору, і її вилучення спрощує переклад і не передає всіх відтінків, закладених в оригіналі. Мається на увазі, що змія, яка ніби-то підслуховувала розмову людей, від великої кількості отриманих знань стала настільки важка й неповоротка, що просто впала з балки. Керуючись знову попередніми перекладами інших перекладачів, можна спробувати відтворити цей фрагмент таким чином: (…) *то* ***від надлишку отриманих знань*** *якось необережно повернулася* (…). Отже, в перекладі таких речень варто враховувати ще й функціональне навантаження персоніфікації як засобу структурування.

Таким чином, не завжди при деперсоніфікації іменника вдається зберегти семантику речення. Часто невідтворення відношень "причина-наслідок", виражених за допомогою персоніфікації в іспанській мові, може бути викликане суб'єктивними факторами. У будь-якому разі релевантність збереження структури кожного окремого речення з персоніфікацією та його семантики має оцінюватися під кутом зору цілого тексту або фрагменту тексту.

Отже, між такими різноструктурними мовами, як іспанська та українська існує асиметрія у вираженні каузативних відношень. Для іспанської мови притаманним є структурування речень каузативної семантики за допомогою персоніфікації, на відміну від української мови, в якій для вираження причинно-наслідкових зв'язків вживається значно ширший набір синтаксичних схем. Для подолання такої асиметрії виникає необхідність вдаватися до перекладацьких трансформацій. У перекладах застосовуються лексичні, синтаксичні та лексико-граматичні перетворення, внаслідок яких персоніфікація може як зберігатися, так і зніматися. Серед лексичних трансформацій найчастотнішими є заміна дієслова-персоніфікатора відповідно до норм лексико-семантичної сполучуваності з іменником-підметом або додатком у цільовій мові; рідше відбувається заміна самого персоніфікованого іменника, яка супроводжується також заміною дієслова відповідно до сполучуваності з новим підметом. До синтаксичних трансформацій відноситься синтаксична конверсія речення, при якій персоніфікований іменник-підмет перетворюється на непрямий додаток або обставину причини, лексемний склад речення при цьому залишається незмінним. Найбільш варіативними виявилися лексико-граматичні перетворення. Синтаксична конверсія може доповнюватися іншими граматичними, а також лексико-семантичними перетвореннями. До цих комплексних трансформацій відносяться і ті, у результаті яких відбувається заміна простого речення складносурядним або складнопідрядним, а також заміна одного речення двома простими. Важливим питанням при цьому виступає збереження самої каузативної семантики речення. Вона може не відтворюватися в перекладі при застосуванні невідповідної трансформації або вилученні фрагментів із персоніфікацією, що, у свою чергу, впливає на адекватність. Оцінка таких перетворень має відбуватися з точки зору функціонального навантаження персоніфікації як засобу структурування речення та контексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калустова О. М. Структурна персоніфікація як проблема перекладу / О. М. Калустова // Мовні і концептуальні картини світу : Зб. наук. праць. – К., 2004. – Вип.10. – С. 218–225.

2. Иовенко В. А. Лексико-грамматические трансформации при переводе высказываний каузативного смысла (на материале испанского и русского языков) / В. А. Иовенко // Тетради переводчика : Науч.-теорет. сб. – М.,1987. – Вып. 22. – С. 57–65.

3. Львовская З. Д. Теоретические проблемы перевода. (На материале испанского языка) / Львовская З. Д. – М. : Высшая школа, 1985. – 232 с.

4. Чередниченко О. І. Теорія і практика перекладу. Французька мова / О. І. Чередниченко, Я. Г. Коваль. – К. : Либідь, 1995. – 320 с.

5. Гак В. Г. Теория и практика перевода. Французский язык / В. Г. Гак, Б. Б. Григорьев. – М. : URSS, 2008. – 461 с.

6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / Карабан В. І. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 576 с.

7. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / Швейцер А. Д. – М. : Наука, 1988. – 215 с.

8. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Люсьен Теньер. – М. : Прогресс, 1988. – 656 с.

9. Borges J. L. El sur.[Електронний ресурс]. / Borges J. L– Режим доступу : http://www.franklang.ru.

10. Борхес Х. Л. Південь // Алеф. Прозові твори / Х. Л. Борхес ; пер. з ісп. В. Шовкун. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 263–269.

11. Roa Bastos A. El trueno entre las hojas.[Електронний ресурс]. / Roa Bastos A. – Режим доступу : http://www.librodot.com.

12. Роа Бастос А. Грім у листі // Латиноамериканська повість / А. Роа Бастос ; пер. з ісп. Ю. Покальчук. – К. : Дніпро, 1978. – С. 359–401.

13. Cortázar J. La noche boca arriba // Cuentos / J. Cortázar. – Habana : Casa de las Américas, 1964. – P. 83–93.

14. Кортасар Х. Вночі обличчям до неба // Таємна зброя: Новели / Х. Кортасар ; пер. з ісп. Ю. Покальчук. – К. : Дніпро, 1983. – С. 38–47.

15. García Márquez G. Cien años de soledad / García Márquez G. – Barcelona : Plaza&Janes Editores, 2000. – 495 p.

16. Гарсіа Маркес Г. Сто років самотності / Г. Гарсіа Маркес ; пер. з ісп. П. Соколовський // Всесвіт. – 2001. – № 5–6, 7–8. – С. 30–93, 3–67.

17. Borges J. L. El inmortal / Borges J. L. – Режим доступу : http://www.franklang.ru.

18. Борхес Х. Л. Безсмертний / Х. Л. Борхес ; пер. з ісп. Ю. Покальчук // Всесвіт. – 1976. – № 2. – С. 27– 37.

19. Борхес Х. Л. Невмирущий // Алеф. Прозові твори / Х. Л. Борхес ; пер. з ісп. В. Шовкун. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 270–284.

20. García Márquez G. El coronel no tiene quien le escriba / García Márquez G. – Режим доступу : http://www.truly-free.org.

21. Гарсіа Маркес Г. Полковникові ніхто не пише / Г. Гарсіа Маркес ; пер. з ісп. Ж. Конєва, Л. Олевський // Всесвіт. – 1972. – № 3. – С. 5–42.

22. Quíroga O. Anaconda / Quíroga O. – Режим доступу : http://www.librodot.com.

23. Кірога О. Анаконда // Анаконда: Вибрані твори / О. Кірога ; пер. з ісп. С. Коваль. – К. : Дніпро, 1989. – С. 67–97.

24. Carpentier A. Concierto Barroco / Carpentier A. – Режим доступу : http://www.librodot.com.

25. Карпентьєр А. Концерт барокко // Латиноамериканські повісті та оповідання / А. Карпентьєр ; пер. з ісп. М. Жердинівська. – К. : КМЦ “Поезія”, 2003. – С. 44–96.

26. Isaacs J. María / Isaacs J. – Режим доступу : http://www.librodot.com.

27. Ісаакс Х. Марія: Роман / Ісаакс Х. ; пер. з ісп. Г. Філіпчук. – К. : Дніпро, 1990. – 252 с.

28. Borges J. L. El jardín de senderos que se bifurcan / Borges J. L. – Режим доступу : http://www.franklang.ru.

29. Борхес Х. Л. Сад з розгалуженими стежками // Алеф. Прозові твори / Х. Л. Борхес ; пер. з ісп. В. Шовкун. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 208–217.

30. Borges J. L. La casa de Asterión / Borges J. L. – Режим доступу : http://www.franklang.ru.

31. Борхес Х. Л. Дім Астеріона // Латиноамериканські повісті та оповідання / А. Карпентьєр ; пер. з ісп. М. Жердинівська. – К. : КМЦ "Поезія", 2003. – С. 90–91.

32. Борхес Х. Л. Дім Астеріона / Х. Л. Борхес ; пер. з ісп. С. Борщевський. – Режим доступу : http://www.geocities.com/doctorpro2002/borhes/9.htm.

33. Борхес Х. Л. Дім Астеріона // Алеф. Прозові твори / Х. Л. Борхес ; пер. з ісп. В. Шовкун. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 310–312.

34. García Márquez G. Un señor muy viejo con unas alas enormes / García Márquez G. – Режим доступу : http://www.truly-free.org.

35. Гарсіа Маркес Г. Стариган із крилами // Латиноамериканські повісті та оповідання / Г. Гарсіа Маркес ; пер. з ісп. М. Жердинівська. – К. : КМЦ "Поезія", 2003. – С. 119–124.

УДК 81'1:81'36 – 112

МОВОЗНАВЦІ ПРО «ГРАММАТИКУ» О. ПАВЛОВСЬКОГО

Гриценко О. В., здобувач

Запорізький національний університет

У статті аналізуються погляди мовознавців на «Грамматику» О. Павловського як на першу мовознавчу працю, об'єктом якої стала нова українська літературна мова на народній основі. Подається загальна характеристика, опис кожної з частин (граматичної, лексико-фразеологічної) роботи. З'ясовується роль та значення «Грамматики» для подальшого розвитку українського мовознавства.

Ключові слова: мова, діалект, наріччя, фонетика, правопис, морфологія, лексика, фразеологія.

Гриценко О. В. ЯЗЫКОВЕДЫ О «ГРАММАТИКЕ» А. ПАВЛОВСКОГО / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье анализируются взгляды языковедов на «Грамматику» А. Павловского как на первый языковедческий труд, объектом которого стал новый украинский литературный язык на народной основе. Даётся общая характеристика, описание каждой из частей (грамматической, лексико-фразеологической) работы. Выясняется роль и значение «Грамматики» для дальнейшего развития украинского языкознания.

Ключевые слова: язык, диалект, наречие, фонетика, правописание, морфология, лексика, фразеология.

Gricenko O. V. LINGUISTS ABOUT «GRAMMAR» WRITTEN BY PAVLOVSKY / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

The article is devoted to the examing of the series of linguists about "Grammar" written by Pavlovsky as the first linguistic work which was the subject of a new Ukrainian literary language.

The general characteristics, the description of each (grammatical, lexical and phraseological) part are represented in the work. The role and value of "Grammar" for the further development of Ukrainian linguistics are determined.

Key words: language, dialect, speaking, phonetics, morphology, vocabulary, phraseology.

Вивчення мови певного періоду завжди було в полі зору українських мовознавців і, зокрема, початкового періоду становлення нової літературної мови. Перша половина XIX ст. знаменна тим, що, незважаючи на великодержавну політику царизму щодо використання національних мов, з'явилася визначна праця О. Павловського *«Грамматика Малороссійскаго нарѣчия…»*, яка стала першою граматикою періоду формування української літературної мови на народній основі. Вона відповідала новій ході розвитку української мови і рівневі тогочасної науки про мови, що й зумовлює тривалий інтерес мовознавців до неї.

Наш екскурс у доробок мовознавців, які досліджували «Грамматику», є намаганням комплексно розкрити основні думки вчених про наукове розуміння поняття мови від О. Павловського до наших днів, поглибити уявлення про «Грамматику» через призму сучасних історично-суспільних реалій та подати наше ставлення до цієї визначної події з нагоди 195-річчя пам'ятки.